ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Γεωγραφίες

Αρ. 36 (2020)

Γεωγραφίες, Τεύχος 36, 2020

ΤΟΠΙΟ, Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Ανέστης Γουργιώτης

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 13/02/2026 10:36:46

ΤΟΠΙΟ, Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Ανέστης Γουργιώτης[1]

Περίληψη

Το τοπίο αναγνωρίζεται, από τις δημόσιες αρχές, ως σημαντικό στοιχείο της ταυτότητας, της ποιότητας ζωής των ανθρώπων και ακόμη ευρύτερα της οικονομικής ανάπτυξης μιας περιοχής. Ο χωροταξικός σχεδιασμός, ενσωματώνοντας τη διάσταση του τοπίου, εξασφαλίζει τη βέλτιστη διαχείριση των αλλαγών του τοπίου, καθώς εναρμονίζει τις ανθρώπινες δραστηριότητες με τις περιβαλλοντικές διαδικασίες. Η οριζόντια ενσωμάτωση του τοπίου στον περιφερειακό, χωροταξικό σχεδιασμό στην Ελλάδα επιτρέπει την καλύτερη διαχείριση και προστασία της φύσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στην εργασία αυτή γίνεται μια σύντομη παρουσίαση της θεσμικής οργάνωσης του τοπίου στις χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης και διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζεται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο στην Ελλάδα. Βασικό μέλημα της εργασίας αυτής είναι να εξετάσει την αποτελεσματικότητα της πολιτικής τοπίου, μέσα από τη χωρική διάσταση, όπως θεσμοθετήθηκε μέσα από τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια (ΠΧΠ) στην Ελλάδα. Επίσης, εξετάζει ως μελέτη περίπτωσης, την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (ΑΜΘ).

Λέξεις κλειδιά: Τοπίο, χωρικός σχεδιασμός, Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη.

Landscape, the challenge of spatial planning

Anestis Gourgiotis

Abstract

The landscape is recognized, by the public authorities, as an important element of the identity, the quality of life of the people and even more broadly of the economic development of an area. Spatial planning, incorporating the dimension of the landscape, ensures the optimal management of landscape changes, as it harmonizes human activities with environmental processes.

The horizontal integration of the landscape in the regional, spatial planning in Greece, allows the better management and protection of nature and cultural heritage. This paper gives a brief presentation of the institutional organization of the landscape in the Council of Europe countries and explores the way in which the European Landscape Convention is implemented in Greece. The main concern of this work is to examine the effectiveness of landscape policy, through the spatial dimension, as institutionalized through the Regional Spatial Frameworks (SPC) in Greece. It also examines as a case study, the Region of Eastern Macedonia and Thrace .

Keywords: Landscape, spatial planning, Regional Spatial Planning Framework, European Landscape Convention, Region of Eastern Macedonia and Thrace

1. Επίκουρος Καθηγητής Χωρικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, gourgiotis@uth.gr

1. Εισαγωγή

Το τοπίο συνδυάζει το συναισθηματικό κομμάτι με το ορθολογικό. Ως έννοια περιέχει αξίες που πρέπει να ληφθούν υπόψη για την αποτελεσματική προστασία και διαχείρισή του. Ωστόσο, ο προσδιορισμός ενός ή περισσότερων αξιών στο τοπίο δεν είναι αυτονόητος. Από τη μια, οι αξίες του αναφέρονται κυρίως στην αντίληψη για το τοπίο που έχει η κοινωνία, από την άλλη όμως η κλασική οικονομία επιδιώκει να το αξιολογήσει με όρους καθαρά οικονομικούς, γεγονός που δημιουργεί προβλήματα, μιας και το τοπίο δεν αποτελεί μέρος των εμπορεύσιμων αγαθών.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός ενσωματώνοντας τη διάσταση του τοπίου έρχεται να διαχειριστεί την εξέλιξη και τους μετασχηματισμούς του. Έτσι, προκύπτει η ιδιαίτερη σημασία του ρόλου του χωροταξικού σχεδιασμού για το τοπίο, ο οποίος αποτελεί τον «καταλύτη» της βιώσιμης ανάπτυξης, καθιστώντας ταυτόχρονα δυνατή την αποφυγή συγκρούσεων μεταξύ δραστηριοτήτων και χρήσεων γης.

Υπό το πρίσμα αυτό, το τοπίο αναγνωρίζεται ως πολύτιμος πόρος ανάπτυξης σε πολλούς τομείς, αλλά κυρίως σε ό,τι αφορά τον τουρισμό και τον ελεύθερο χρόνο. Παράλληλα, το τοπίο αναγνωρίζεται από τις δημόσιες αρχές ως ένα σημαντικό στοιχείο ταυτότητας, ποιότητας των ανθρώπων αλλά και οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής. Η μεγάλη ποικιλία των τοπίων μιας περιφέρειας μπορεί να αποτελέσει στοιχείο τουριστικής και οικιστικής ελκυστικότητας, αλλά και ανάπτυξης των προϊόντων που περιλαμβάνουν πιστοποίηση γεωγραφικής προέλευσης (D. Vollet, M. Guérin). Έτσι, το τοπίο αποτελεί σημαντικό στοιχείο για το σχεδιασμό και τη διαχείριση του χώρου.

Η πρόκληση της πολιτικής τοπίου στην Ελλάδα αποτελεί μέρος των Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων, και έγκειται στο γεγονός ότι τα Πλαίσια αυτά αποτελούν μεταξύ άλλων, μηχανισμούς για την ανάπτυξη της οικονομίας. Χρειάζεται όμως συχνά προσοχή, ώστε η αξιοποίηση του τοπίου μέσα από τα εργαλεία αυτά να μην αποτελέσει αντικείμενο εμπορευματοποίησης για τουριστικούς ή άλλους σκοπούς.

2. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (ΕΣΤ) και η σημασία της στη διαμόρφωση της πολιτικής τοπίου στην Ελλάδα

2.1 Η ευρωπαϊκή διάσταση

Από το κείμενο των «Βασικών αρχών για την αειφόρο χωρική ανάπτυξη στην ευρωπαϊκή ήπειρο» (Council of Europe 2002), προκύπτει ότι η χωροταξική πολιτική μπορεί να συμβάλει στην προστασία του τοπίου και στη διαχείρισή του, με την ενσωμάτωση των πολιτικών τοπίου στο χωροταξικό σχεδιασμό, αλλά και στις λοιπές τομεακές πολιτικές, οι οποίες έχουν άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στην εξέλιξη των τοπίων. Αυτή η αλληλεπίδραση ανακοινώνεται επίσημα στα κείμενα που υιοθετούνται από την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης και στην εισήγηση της Επιτροπής Υπουργών πάνω στις αρχές και στις κατευθυντήριες γραμμές της CEMAT για τη διαρκή χωρική ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ηπείρου και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (Γουργιώτης, 2014).

Η σχέση μεταξύ χωροταξικού σχεδιασμού και τοπίου καθιερώνεται επίσης με σαφή τρόπο και μέσω της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο, όπως αποδεικνύεται από τις αναφορές που γίνονται για το ρόλο του χωροταξικού σχεδιασμού στο κείμενο της ΕΣΤ. Επιπλέον, ο Zoido-Naranjo (Zoido-Naranjo, 2006) εξηγεί ότι το πεδίο εφαρμογής της ΕΣΤ, το οποίο καλύπτει ολόκληρη την επικράτεια, καθιστά το «χώρο» κοινό σημείο για το χωροταξικό σχεδιασμό και το τοπίο.

Επιπλέον, ο De Montis (De Montis, 2014) αναφέρει ότι η ΕΣΤ επιτρέπει τη μετάβαση προς τη χωρική και περιβαλλοντική προοπτική της έννοιας του τοπίου και των σχετικών ενεργειών προστασίας, διαχείρισης και προγραμματισμού του (Kyvelou και Gourgiotis, 2019).

Κάθε συμβαλλόμενο μέρος της σύμβασης εφαρμόζει την ΕΣΤ ως υπερεθνική συνθήκη σύμφωνα με τη δική του έννομη τάξη και σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας (CoE, 2000). Υπό αυτό το πρίσμα, η ΕΣΤ παρουσιάζει το τοπίο ως ένα στοιχείο της δημόσιας διοίκησης που πρέπει να αντιμετωπίζεται χωρικά (Cartei, 2012).

Επιπλέον, η Déjeant-Pons (Déjeant-Pons, 2006) υποστηρίζει ότι η σύνδεση του τοπίου με το χωρο-

ταξικό σχεδιασμό, αποτέλεσε προτεραιότητα και θεωρήθηκε ιδιαίτερα σημαντική για την επίτευξη της αειφορίας και της υιοθέτησής της σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επιπλέον, σύμφωνα με την Kidd (Kidd, 2013) η προσέγγιση του τοπίου και του χωροταξικού σχεδιασμού συγκλίνουν στον «ολοκληρωμένο σχεδιασμό» («integrative planning»), γεγονός που δίνει μια καλύτερη προοπτική εξέλιξης με πρόσημο βιώσιμης ανάπτυξης (Kyvelou και Gourgiotis, 2019).

Η ΕΣΤ, η οποία υπογράφηκε στη Φλωρεντία το 2000, επικυρώθηκε από την πλειοψηφία των κρατών μελών και στοχεύει στην εξέλιξη τόσο της θεωρίας όσο και της εφαρμογής των κοινών αρχών (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2006). Με αυτόν τον τρόπο, 15 χρόνια αργότερα, ο De Montis (De Montis, 2014) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μεγάλο ποσοστό από τα Κράτη Μέλη υιοθέτησε τις αρχές και τα εργαλεία της ΕΣΤ. Το γεγονός αυτό, αποτελεί ενθαρρυντικό στοιχείο και μπορεί να οδηγήσει στην προοπτική ενός «ευρωπαϊκού μοντέλου σχεδιασμού του τοπίου», (European model of landscape planning) (Kyvelou και Gourgiotis, 2019).

Σύμφωνα με στοιχεία του Συστήματος Πληροφοριών της Σύμβασης του Τοπίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, (λαμβάνονται υπόψη μόνο όσες χώρες συμπλήρωσαν τα στοιχεία) διαπιστώνεται η θεσμική αναγνώριση του τοπίου και των επιπέδων της διοίκησης στο οποίο ανήκει η αρμοδιότητα του τοπίου. Στην πλειονότητα των κρατών, το τοπίο αποτελεί αρμοδιότητα της Κεντρικής Διοίκησης, χωρίς να έχει θεσμοθετηθεί ειδικός νόμος γι' αυτό, με εξαίρεση τριών κρατών: της Ελλάδας, της Γαλλίας και της Πορτογαλίας. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι όλες οι χώρες έχουν υιοθετήσει, ως ορισμό του τοπίου, εκείνον της ΕΣΤ.

Ενθαρρυντικό επίσης είναι το γεγονός ότι οι χώρες ενσωματώνουν, με διαφορετική ταχύτητα η καθεμία, τη διάσταση του τοπίου στις τομεακές τους πολιτικές. Οι τομείς χωροταξικού σχεδιασμού και περιβαλλοντικής πολιτικής είναι οι κύριοι τομείς πολιτικής στους οποίους έχει ενσωματωθεί η διάσταση του τοπίου, ακολουθούμενοι από εκείνους της πολιτιστικής κληρονομιάς και της βιώσιμης ανάπτυξης. Αντίθετα, χαμηλή είναι η ενσωμάτωση σε θέματα όπως εκείνα των υποδομών, όπου μόνο το Βέλγιο, η Γαλλία, η Νορβηγία και η Σλοβενία φαίνεται να έχουν ενσωματώσει το τοπίο στις πολιτικές αυτές (Kyvelou και Gourgiotis, 2019).

Σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία του Συστήματος Πληροφοριών της Σύμβασης του Τοπίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, στην Ελλάδα το τοπίο έχει ενσωματωθεί στις πολιτικές του χωρικού σχεδιασμού, της δασοκομίας, της πολιτιστικής κληρονομιάς και του περιβάλλοντος.

2.2. Η προσέγγιση του τοπίου στην Ελλάδα

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από σημαντική ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά, καθώς επίσης από πλούσια αλλά και πολλά απειλούμενα τοπία.

Το τοπίο δεν είναι στατικό αλλά μεταλλάσσεται διαρκώς. Σύμφωνα με τον Χατζημιχάλη (Χατζημιχάλης, 2010), τα ελληνικά τοπία χαρακτηρίζονται από αταξία και βαθμιαία μεταμόρφωση «εξελικτικότητα», από σημαντικές αλλαγές στη μακρά και βραχεία διάρκεια τους, παράλληλα με τις τομές και τις ρήξεις τους.

Η μετάλλαξη του ελληνικού τοπίου άρχισε με έντονο τρόπο κυρίως μετά τις δεκαετίες του '60 και του '70, περίοδο της έντονης οικοδόμησης και της οικιστικής μεγέθυνσης. Οι μεταβολές, συχνά συνέβαλαν στην υποβάθμιση του τοπίου, στη μεταλλαγή της αυθεντικότητας και της ιστορικής ταυτότητας της υπαίθρου λόγω της (υπέρμετρης) τουριστικής ανάπτυξης, περιβαλλοντικές πιέσεις και υποβάθμιση, (Γουργιώτης και Τσιλιμίγκας, 2011: 276), στο μετασχηματισμό της παράδοσης και των ποιοτικών τοπικών στοιχείων σε εμπορεύσιμο προϊόν και οικονομικό πόρο (Kizos, 2012: 3), και σε τροποποιημένο λειτουργικά θέλγητρο, που συνιστά αντικείμενο διαφήμισης, μεταστροφή του τρόπου ζωής και των σχέσεων ανθρώπου-τοπίου (Τερκενλή, 2009: 42˙ Κίζος και Τερκενλή, 2006: 9-10).

Ο προβληματισμός για την προστασία του τοπίου στην Ελλάδα ξεκινά από τις αρχές του 20ού αιώνα, τόσο σε επίπεδο Συντάγματος, όσο και κοινής νομοθεσίας, με έτος εκκίνησης το 1938 (α.ν. 856). Ακολούθησε ο ν. 1469/1950, που εισήγαγε την έννοια των τόπων ή έργων «χαρακτηριζόμενων ως τοπία ιδιαιτέρου φυσικού κάλλους» (ΤΙΦΚ), και προέβλεψε γι' αυτά καθεστώς προστασίας σύμφωνα με

τις διατάξεις του Αρχαιολογικού Κώδικα (ν. 1469/1950 [Α169] άρθ. 1 και κ.ν. 5351/1932). Στη συνέχεια θεσμοθετήθηκαν τα ν.δ. 8/1969 και 996/1971 (ν.δ. 8/1969 [Α7] Δασικός Κώδικας, άρ. 78 «Εθνικοί δρυμοί, αισθητικά δάση και διατηρητέα μνημεία της φύσης», όπως διαμορφώθηκε με ν.δ. 996/1971), που υιοθετούν δύο νέες κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών, τα «αισθητικά δάση», και τα «διατηρητέα μνημεία της φύσεως» (Vlantou, 2012).

Το Σύνταγμα του 1975-1986/2001 εμφύσησε νέα πνοή στην προστασία του περιβάλλοντος, την οποίαν ανήγαγε σε συνταγματικά προστατευόμενη αξία και υποχρέωση του κράτους. Σε αρμονία με τις συνταγματικές επιταγές και νέες αντιλήψεις για την εποχή, ο ν. 1650/1986 (ν. 1650/1986 [Α160] «για την προστασία του περιβάλλοντος» άρ. 1,2,18,19.21, και ο ν. 3937/2011(Α60) «Διατήρηση της βιοποικιλότητας»), πλησίασε την έννοια «περιβάλλον» ως «το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων, τα οποία ευρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες». Δέχθηκε την προστασία του περιβάλλοντος ως «θεμελιώδες και αναπόσπαστο μέρος της πολιτιστικής, αναπτυξιακής διαδικασίας και πολιτικής» και θέσπισε ιδιαίτερο προστατευτικό καθεστώς. Αντικείμενο προστασίας αποτελούν περιοχές, μεμονωμένα στοιχεία ή σύνολα της φύσης και του τοπίου «λόγω της οικολογικής, γεωμορφολογικής, βιολογικής, επιστημονικής ή αισθητικής σημασίας τους» (Vlantou, 2012).

Η πολιτική του τοπίου, αποτελεί από το 2014 αρμοδιότητα της Δ/νσης Χωροταξικού Σχεδιασμού του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (Π.Δ. 24/2010), (σημερινό Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας ΥΠΕΝ), η οποία έχει τη μέριμνα για την κατάρτιση και την εφαρμογή της Εθνικής πολιτικής για το τοπίο.

Η χωροταξική όμως νομοθεσία προσεγγίζει ελάχιστα το θέμα της διαχείρισης ή της πολιτικής τοπίου.

Στον παλαιότερο Νόμο 2742/1999 «Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη & άλλες διατάξεις», ο στόχος του Χωροταξικού Σχεδιασμού για την «προστασία και αποκατάσταση του περιβάλλοντος, τη διατήρηση των οικολογικών και πολιτισμικών αποθεμάτων και την προβολή και ανάδειξη των συγκριτικών γεωγραφικών, φυσικών, παραγωγικών και πολιτιστικών πλεονεκτημάτων της χώρας» υπονοεί, έμμεσα ίσως, τον ορισμό του τοπίου (Κουσιδώνης, 2007).

Ο ισχύων Ν. 4447/2016 «Χωρικός Σχεδιασμός-Βιώσιμη ανάπτυξη και άλλες διατάξεις» δεν κάνει εξειδικευμένη αναφορά στο τοπίο ούτε προβλέπει μηχανισμούς για την εφαρμογή της πολιτικής του. Κάνει μόνο μια απλή αναφορά στην «…προστασία του πολιτιστικού και φυσικού τοπίου..» στις διατάξεις που αφορούν τα Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια, τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια και τα Τοπικά Χωρικά Σχέδια (άρθρα 5, 6 και 7 αντίστοιχα), εντάσσοντάς το έτσι, στα τρία αυτά επίπεδα των χωροταξικών εργαλείων.

Επίσης, στο Ν. 4546/2018 «Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ περί θεσπίσεως πλαισίου για το θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό και άλλες διατάξεις» δεν δίδονται κατευθύνσεις για τη διαχείριση ούτε του θαλάσσιου ούτε του παράκτιου τοπίου. Παρά μόνο γίνεται έμμεση αναφορά μέσω των ορισμών του νόμου για την «Ολοκληρωμένη διαχείριση της παράκτιας ζώνης: δυναμική διαδικασία με σκοπό την αειφόρο διαχείριση και χρήση των παράκτιων ζωνών, κατά την οποία λαμβάνονται ταυτόχρονα υπόψη η ευπαθής φύση των παράκτιων οικοσυστημάτων και τοπίων...».

Αξίζει να σημειωθεί ότι επειδή η έλλειψη προστασίας του τοπίου ήταν γνωστή και δεδομένη, πριν τη θεσμοθέτηση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο, η ανάγκη ρύθμισης μέσα από ποικίλες πολιτικές ήταν έντονη. Τα Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια, αν και προηγούνται του ενσωματωμένου πλαισίου στο ελληνικό δίκαιο, νόμου (Ν. 3827/2010), θέτουν σαφώς την απαίτηση, καθιέρωσης πολιτικής τοπίου:

Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τη Βιομηχανία προσβλέπει στην άρση των αρνητικών επιπτώσεων στο τοπίο και θέτει ως στόχο, μεταξύ άλλων, την προώθηση της ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής συνιστώσας στη χωρική διάρθρωση της δραστηριότητας, κυρίως με την προαγωγή οργανωμένων μορφών χωροθέτησης της βιομηχανίας.

Το Ειδικό Πλαίσιο για τις ΑΠΕ προβλέπει συγκεκριμένη μεθοδολογία για την ένταξη των αιολικών πάρκων στο τοπίο.

Το Ειδικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό διαπίστωσε ότι η διατήρηση και ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και του τοπίου, καθώς επίσης η αντιμετώπιση των επιπτώσεων που σχετίζονται με τις κλιματικές αλλαγές αποτελούν τη βασική προϋπόθεση για την επίτευξη ενός αειφόρου τουρισμού, ο οποίος επιδρά με θετικό τρόπο σε συνδυασμό με τις φυσικές, πολιτιστικές, οικονομικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες μιας περιοχής.

Τέλος, το προϋφιστάμενο Γενικό Πλαίσιο (ΦΕΚ Α/128/3-7-2008), σε υπερκείμενη κλίμακα από τα ανωτέρω αναφερόμενα (Ν. 2742/1999, άρθρο 6), το οποίο δίνει τις στρατηγικές κατευθύνσεις για μια ολοκληρωμένη, ισόρροπη και αρμονική ανάπτυξη με αειφόρο οργάνωση, αναγνωρίζει ότι «τα τοπία […] και οι παραδοσιακοί οικισμοί δεν προστατεύονται με επάρκεια στην πράξη, λόγω συγκρούσεων με οικονομικά συμφέροντα, που επενδύουν σε ακίνητα, και των έντονων τάσεων οικιστικής ανάπτυξης».

Η Ελλάδα κύρωσε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου με το νόμο υπ. αριθ. 3827 (ΦΕΚ) Α 30/25.2.2010, μετά δηλαδή από τη θεσμοθέτηση τόσο του Γενικού και των Ειδικών Χωροταξικών Πλαισίων όσο και των πρώτων Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων. Με την αφορμή αυτή και δεδομένης της χρονικής συγκυρίας της αξιολόγησης αναθεώρησης των Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων, (ΠΧΠ) των 12 περιφερειών της χώρας (εκτός Αττικής), ενσωματώθηκε στα νέα ΠΧΠ ένα κεφάλαιο που αφορά την πολιτική διαχείριση του τοπίου. Στόχος της προσπάθειας αυτής είναι στα αναθεωρημένα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια να υπάρχει μια ολοκληρωμένη και εξειδικευμένη προσέγγιση στα θέματα του τοπίου, η οποία θ' αναγνωρίζει στο χώρο κάθε περιφέρειας τοπία ιδιαίτερης σημασίας, στα οποία θα επιδιωχθεί κατά προτεραιότητα, η εφαρμογή συντονισμένων δράσεων ανάδειξης και διαχείρισης. Το τοπίο, αντιμετωπίζεται ως πόρος περιβαλλοντικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού, αποτελώντας συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας και δίνονται κατευθύνσεις διαχείρισης του τοπίου όπως και στον υποκείμενο σχεδιασμό (σε επίπεδο Δήμου) (Gourgiotis, 2014).

Για πρώτη φορά οι στρατηγικές κατευθύνσεις των ΠΧΠ ενσωματώνουν και μια σειρά εκτιμήσεων και προτάσεων για το τοπίο και καταλήγουν: α) στην αναγνώριση ζωνών τοπίου, β) σε γενικές πολιτικές και κατευθύνσεις για την προστασία, ανάδειξη και αειφόρο διαχείριση του τοπίου στο σύνολο της περιφέρειας, γ) στις βασικές προτεραιότητες, στόχους ποιότητας τοπίων, για κάθε ζώνη τοπίου που θα ορισθεί σε κάθε περιφέρεια, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται ότι κάθε αναπτυξιακό έργο είναι συμβατό με την επίτευξη των στόχων αυτών, και δ) προτάσεις για την ελαχιστοποίηση των πιέσεων που αλλοιώνουν το τοπίο. Ακόμη θα πραγματοποιηθεί υπόδειξη προτάσεων για πολιτικές και μέτρα διαχείρισης που θα πρέπει να εξειδικευθούν στον υποκείμενο και ρυθμιστικό σχεδιασμό (Τοπικά Χωρικά Σχέδια, Ειδικά Χωρικά Σχέδια, Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας, κ.ά.) (Gourgiotis, 2014).

Αναλυτικότερα, η μεθοδολογία τοπίου στα νέα Περιφερειακά Χωροταξικά Σχέδια που ακολουθήθηκε είχε τα παρακάτω 4 βήματα (Gourgiotis, 2013):

1. Αξιολόγηση υφιστάμενης κατάστασης

Εντοπισμός και καταγραφή σε κλίμακα 1:250.000 μιας σειράς στοιχείων όπως ενδεικτικά αναφέρονται τα Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ), αρχαιολογικοί χώροι, παραδοσιακοί οικισμοί, μνημεία και ιστορικοί τόποι, κ.ά.

2. Προσδιορισμός και περιγραφή των Ζωνών τοπίου της κάθε Περιφέρειας

Ζώνη τοπίου ορίζεται μια περιοχή που αναγνωρίζεται και οριοθετείται με βάση το διακριτό της χαρακτήρα, αφού ληφθούν υπόψη συνολικά η γεωμορφολογία και τα στοιχεία που τη χαρακτηρίζουν. Μια ζώνη τοπίου χαρακτηρίζεται από μια κυρίαρχη λειτουργία ή στοιχείο (μια λίμνη, ένα φαράγγι, κ.λπ.) η οποία όμως μπορεί να επεκτείνεται και σε γειτονικές περιοχές με τις οποίες υπάρχει λειτουργική χωρική εξάρτηση.

3. Αξιολόγηση και Οριοθέτηση των Ζωνών τοπίου:

Βάσει των στοιχείων του προηγούμενου σταδίου και της επιτόπιας έρευνας καθορίσθηκαν τουλάχιστον 4 Ζώνες τοπίου για κάθε Περιφέρεια:

- Τοπίο Διεθνούς Αξίας

- Τοπίο Εθνικής Αξίας
- Τοπίο Περιφερειακής Αξίας
- Τοπίο Ιδιαιτέρως Υποβαθμισμένο

Τα επιμέρους τοπία ανά Ζώνη Τοπίου επιλέγονται με βάση την αξία τους. Η ιεράρχηση των τοπίων σε «Διεθνούς», «Εθνικής» και «Περιφερειακής» αξίας γίνεται πάντα βάσει των εξής κριτηρίων: 1) του αισθητικού και φυσικού κάλλους, 2) της αντιπροσωπευτικότητας, 3) της αναγνωρισιμότητας, 4) του αναλλοίωτου χαρακτήρα – αξιόλογη ποιότητα, 5) των ήδη αναγνωρισμένων προστατευόμενων στοιχείων, 6) της αξίας του τοπίου ως φυσικού πόρου, και 7) της μοναδικότητας-σπανιότητας.

4. Κατευθύνσεις πολιτικών και προτεραιοτήτων για κάθε Ζώνη Τοπίου ξεχωριστά για κάθε Περιφέρεια

Τέλος, προσδιορίζονται κατευθύνσεις οι οποίες αποτελούν τις πολιτικές προτεραιότητες που καθοδηγούν το σχεδιασμό.

Αξίζει να επισημανθεί το γεγονός ότι πέρα από την ενσωμάτωση του τοπίου στο χωροταξικό σχεδιασμό περιφερειακού επιπέδου, προωθείται και η ενσωμάτωση του τοπίου στα χωροταξικά εργαλεία εθνικής κλίμακας, δηλαδή τα Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια (ΕΧΠ), τα οποία είναι κείμενα στρατηγικού σχεδιασμού σε εθνικό επίπεδο και αφορούν μεταξύ άλλων τη χωρική διάρθρωση τομέων ή κλάδων παραγωγικών δραστηριοτήτων και γενικότερα τομέων ανάπτυξης εθνικής σημασίας. Την περίοδο αυτή προωθείται η αναθεώρηση των Ειδικών Χωροταξικών Πλαισίων (ΕΧΠ), του Τουρισμού, των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ), της Βιομηχανίας, των Υδατοκαλλιεργειών και των καταστημάτων κράτησης, αλλά εκπονείται και ένα νέο ΕΧΠ για τις Ορυκτές Πρώτες Ύλες. Στα νέα και αναθεωρημένα ΕΧΠ η έννοια του τοπίου, πρέπει ν' αποτελέσει μια βασική συνιστώσα για την ανάπτυξη του κάθε τομέα, η οποία θα λαμβάνει υπόψη της και την πολιτική τοπίου, η οποία έχει ήδη προταθεί στα ΠΧΠ.

Η παραπάνω προσπάθεια ενσωμάτωσης της διάστασης του τοπίου αναμφισβήτητα δηλώνει τη διάθεση της διαχείρισης και της προστασίας του. Παρά το γεγονός αυτό, μέχρι σήμερα δεν έχει συνταχθεί και λειτουργήσει με αποτελεσματικούς όρους μια πολιτική στο σύνολο της επικράτειας, σύμφωνα με την οποία θα προσδιορίζονται οι στόχοι, τα μέτρα και θα αξιολογούνται φυσικά τα αποτελέσματα διατήρησης του τοπίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι στην περιβαλλοντική αδειοδότηση (Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων [ΜΠΕ]), έργων, δραστηριοτήτων και υποδομών κ.ά., δεν έχουν ακόμη προβλεφθεί και θεσμοθετηθεί προδιαγραφές, βάσει των οποίων θα αξιολογείται και θα ελέγχεται η ένταξη και η εναρμόνιση του έργου στο τοπίο, με αποτέλεσμα τις περισσότερες φορές να αγνοείται ή να εξαρτάται από την υποκειμενική αισθητική αντίληψη της εκάστοτε γνωμοδοτούσας υπηρεσίας.

Ως εκ τούτου το ελληνικό κράτος, τόσο σε κεντρικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, δεν έχει επιδείξει μέχρι σήμερα το ανάλογο ενδιαφέρον, ούτε καν την πρόθεση για μια σοβαρή και συνεκτική πολιτική τοπίου, παρά τις πολύ σοβαρές προσπάθειες καταγραφής κυρίως φυσικών τοπίων και οικοτόπων από το πρώην ΥΠΕΧΩΔΕ. Από την άλλη πλευρά τα όποια θεσμικά εργαλεία υπάρχουν, είτε δεν χρησιμοποιούνται είτε χρησιμοποιούνται σπάνια, αλλά και τότε η εφαρμογή τους είναι προβληματική (Χατζημιχάλης, 2010).

Κατηγορίες τοπίων με βάση την αξία τους στην Περιφέρεια ΑΜΘ

Διεθνούς Αξίας	Ζώνη Δράμας-Καβάλας: οι Φίλιπποι Ζώνη Νέστου: Δέλτα Νέστου Ζώνη Έβρου: Δέλτα Έβρου Ζώνη Σαμοθράκης: Σαμοθράκη
Εθνικής Αξίας	Ζώνη Νέστου: Στενά Νέστου Ζώνη Ροδόπης-Έβρου: Μαρώνεια Ζώνη Ζώνη Θάσου: Θάσος
Περιφερειακής Αξίας	Ζώνη Νέστου: Φράγματα Θησαυρού και Πλατανόβρυσης Ζώνη ορεινού όγκου Ροδόπης: Ορεινοί οικισμοί Ροδόπης Ζώνη κάμπου Ξάνθης-Κομοτηνής: Πόρτο Λάγος, λίμνη Βιστωνίδα, λίμνες και λιμνοθάλασσες και παραλίμνιοι οικισμοί
Ιδιαιτέρως υποβαθμισμένα	Ζώνη Δράμας-Καβάλας: Εγνατία (τμήμα Καβάλας)

Πηγή: Υ.Α. Αριθμ. ΥΠΕΝ/ΔΧΩΡΣ/68605/1092, ΦΕΚ. 248ΑΑΠ2018

Τέλος, σύγχρονη απαίτηση, αλλά και όλο και πιο συνειδητή αναγκαιότητα, αποτελεί η σύσταση υψηλής ποιότητας τοπίων τα οποία παράγονται από τη σχέση ανάδρασης που αναπτύσσουν οι τοπικές κοινωνίες με τα φυσικογεωγραφικά χαρακτηριστικά του χώρου στο πλαίσιο των κοινωνικοοικονομικών σχέσεων, όπως αυτές αναπτύσσονται σε τοπικό, εθνικό, και διεθνές επίπεδο.

3. Η προσέγγιση του τοπίου μέσα από το ΠΧΠ της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη είναι μια περιφέρεια με έντονο φυσικό ανάγλυφο και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Με βάση τη μελέτη του χώρου που διενεργήθηκε για την αναθεώρηση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και της Αειφόρου Ανάπτυξης της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης επιδιώχθηκε τόσο η αυτοτελής και η σε βάθος μελέτη του τοπίου, όσο και η οργανική του ένταξη στο χωροταξικό σχεδιασμό. Η λογική και η φιλοσοφία που ακολουθήθηκε δεν είναι μια μουσειακή-προστατευτική προσέγγιση του τοπίου αλλά μια δυναμική προσέγγιση, η οποία το θεωρεί ως έναν κοινωνικό και αναπτυξιακό πόρο, που πρέπει να χρησιμοποιείται με σύνεση προς όφελος του κοινωνικού συνόλου.

Το νέο Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (ΑΜΘ) αναγνωρίζει ζώνες τοπίου ειδικού ενδιαφέροντος, λαμβάνοντας υπόψη τη γεωμορφολογία του εδάφους και μια σειρά κυρίαρχων λειτουργιών ή και χαρακτηριστικών γνωρισμάτων που συνθέτουν την ιδιαίτερη «προσωπικότητα» μιας περιοχής, όπως αυτό παρουσιάστηκε στο κεφ. 2. Στο εσωτερικό κάθε ζώνης εντοπίζονται μικρότερης κλίμακας διαφορετικά τοπία, με κατάταξη σε τοπία διεθνούς, εθνικής και περιφερειακής σημασίας ή και σε ιδιαιτέρως υποβαθμισμένα.

Για τα παραπάνω τοπία μετά από τον εντοπισμό και την αναγνώριση των φυσικών και πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων τους εκτιμήθηκε η δυναμική τους, ώστε να αναδειχτούν ως σημαντικοί πόροι. Στη συνέχεια καταγράφηκαν οι πιέσεις είτε από φυσικούς είτε από ανθρωπογενείς παράγοντες και ακολούθως προσδιορίσθηκαν προτάσεις και κατευθύνσεις για τη διαχείριση και αντιμετώπιση των πιέσεων, αλλά και για την ανάδειξη του τοπίου. Το σημείο αυτό των προτάσεων και των κατευθύνσεων είναι εκείνο στο οποίο εστιάζει το παρόν κεφάλαιο και συγκεκριμένα επικεντρώνεται στον επιχειρησιακό βαθμό των προτάσεων αυτών.

Το ΠΧΠ της ΑΜΘ δίνει μεγάλη προτεραιότητα στην έννοια του τοπίου και αυτό φαίνεται ήδη από την αναγνώριση στους σκοπούς και στόχους του (άρθρο 1) που αναφέρει «το τοπίο ως σημαντικό παράγοντα ευημερίας και ποιότητας ζωής και προωθεί την προστασία και ανάδειξή του, ως ισότιμη συνιστώσα των πολιτικών χωρικού σχεδιασμού και αναπτυξιακού προγραμματισμού».

Επίσης προτείνει, μεταξύ άλλων, μια σειρά οριζόντιων κατευθύνσεων για την προστασία και διαχείρισή του που αφορούν τον παράκτιο στον ορεινό και τον αγροτικό χώρο, αλλά και την προστασία του τοπίου από την ανάπτυξη των ΑΠΕ.

Πέρα όμως από τις κατευθύνσεις αυτές το ΠΧΠ αφιερώνει με το άρθρο 16 *«κατευθύνσεις στρατηγικής για το Τοπίο», εξειδικευμένες προτάσεις-κατευθύνσεις για το τοπίο.* Προκειμένου να προσδιοριστεί η νομική βαρύτητα και κατ' επέκταση η επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα των κατευθύνσεων του άρθρου 16, γίνεται στη συνέχεια αξιολόγηση των κατευθύνσεών του, στην οποία εξετάζεται σε μορφή πίνακα, α) ο βαθμός σαφήνειας, β) η κανονιστική πυκνότητα, γ) το επίπεδο εφαρμογής των κατευθύνσεων (εάν δηλαδή οι κατευθύνσεις αυτές αφορούν την άμεση εφαρμογή σε περιφερειακό επίπεδο ή αποτελούν κατεύθυνση προς υλοποίηση από τον υποκείμενο σχεδιασμό) και δ) ο βαθμός δεσμευτικότητάς τους.

Με την παραπάνω προσέγγιση θίγεται ένα από τα συνθετότερα θέματα του χωρικού σχεδιασμού που αφορά το κρίσιμο στοιχείο της νομικής βαρύτητας των κάθε φορά εφαρμοζόμενων και ερμηνευμένων ρυθμίσεων του χωρικού σχεδιασμού. Ειδικότερα, όσον αφορά την οργάνωση και ρύθμιση του χώρου, όπως και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, τα εργαλεία χωρικού σχεδιασμού διακρίνονται σ' εκείνα που έχουν στρατηγικό χαρακτήρα και σ' εκείνα που έχουν κανονιστικό χαρακτήρα. Τα κανονιστικού τύπου ξεχωρίζουν από το γεγονός ότι

περιέχουν ρυθμίσεις σαφείς, ακριβείς και επομένως είναι άμεσα εφαρμόσιμες και δεσμευτικές τόσο για τη διοίκηση όσο και για τους πολίτες, ενώ για τις ρυθμίσεις των στρατηγικών εργαλείων συμβαίνει το αντίθετο. Μάλιστα, οι απόλυτης κανονιστικής εμβέλειας και ως εκ τούτου άμεσης εφαρμογής ρυθμίσεις (επιτακτικές ρυθμίσεις) των στρατηγικών εργαλείων αποτελούν συνήθως την εξαίρεση. Ο βαθμός δεσμευτικότητας μιας κατεύθυνσης βρίσκεται πάντα σε συνάρτηση με τις άλλες διαστάσεις, δηλαδή της σαφήνειας και της κανονιστικής πυκνότητας και διαβαθμίζεται: α) σε υποχρέωση πλήρους συμμόρφωσης, β) σε υποχρέωση συμβατότητας (μη αντίθεσης), και γ) σε υποχρέωση λήψης υπόψιν της κατεύθυνσης αυτής από τον υποκείμενο σχεδιασμό (Χαϊνταρλής, 2017).

Στο πλαίσιο της αναφερόμενης αξιολόγησης και προκειμένου να εντοπίσουμε τις διάφορες διαβαθμίσεις των κατευθύνσεων διαχωρίζουμε την κανονιστική πυκνότητα σε α) χαμηλή, β) μέτρια, και γ) υψηλή. Η σαφήνεια των κατευθύνσεων διαβαθμίζεται επίσης σε α) ασαφής, β) μετρίως σαφής, γ) καλή σαφήνεια, δ) υψηλή σαφήνεια. Ενώ ο βαθμός δεσμευτικότητας διαβαθμίζεται στις παρακάτω 3 κατηγορίες:

Κατηγορία Α. Δεσμευτικές προς το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα που ταυτόχρονα εμφανίζουν απόλυτη κανονιστικότητα και χαρακτηρίζονται από τα ακόλουθα:

1. Αφορούν το δημόσιο τομέα και τα σχέδια που αυτός υλοποιεί, όπως για παράδειγμα τις διαδικασίες περιβαλλοντικής αδειοδότησης των δραστηριοτήτων στο τοπίο και άλλες δραστηριότητες αυτού. Σχετίζονται με αποφάσεις μέσω των οποίων προκύπτουν έννομα δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις προς τους ιδιώτες, και αφορούν ταυτόχρονα και τους δύο (δημόσιο και ιδιώτες).
2. Παραπέμπουν σε νόμους για τη ρύθμιση ζητημάτων.
3. Η ερμηνεία τους είναι ρητή και συνοδεύεται από τη χρήση λέξεων-φράσεων όπως «πρέπει», «υποχρεούται», «επιτρέπεται», «απαγορεύεται», «απαιτείται» και άλλες επιτακτικού και προστακτικού χαρακτήρα.
4. Προσδιορίζουν συντελεστές δόμησης, πυκνότητες, ποσοστά κάλυψης και άλλες εκτελεστές ρυθμίσεις.

Κατηγορία Β. Είναι παρόμοια με την Α, με τη βασική διαφορά ότι οι κατευθύνσεις αυτές απευθύνονται κατ' αποκλειστικότητα στο δημόσιο τομέα και:

1. η υλοποίησή τους αφορά τη χωρική ανάπτυξη των παραγωγικών τομέων και κλάδων μέσω της εφαρμογής των σχεδίων στα οποία ενυπάρχουν. Διά τούτου, περιέχει λεπτομερείς «οδηγίες» και προσταγές προς το δημόσιο, των οποίων η εκτελεστότητα βάσει ιεραρχίας θα πραγματωθεί στα σχέδια του υποκείμενου.
2. αφορούν επιταγές υλοποίησης συμπληρούμενων μελετών-σχεδίων (όπως τα Διαχειριστικά Σχέδια Natura 2000 κ.ά.).
3. παραπέμπουν σε νόμους για τη ρύθμιση ζητημάτων.
4. η ερμηνεία τους δύναται να είναι πιο ποιοτική, καθόσον μπορεί να εμπεριέχει επιτακτικές (προς το δημόσιο) λέξεις-φράσεις, αλλά όχι σε τέτοιο βαθμό όπως στην κατηγορία Α (το δίπτυχο «επιτρέπεται ή απαγορεύεται» δεν αναφέρεται κατά κανόνα σε αυτό τον τύπο κατευθύνσεων).

Το χαρακτηριστικό της κατηγορίας αυτής είναι η «μη άμεση εφαρμογή». Αυτό σημαίνει ότι παρά τη ρητή δεσμευτικότητα των κατευθύνσεων προς το δημόσιο, αυτό θα προβεί στην εφαρμογή τους, σε δεύτερη φάση κατά την κατάρτιση του υποκείμενου σχεδιασμού και υπό τις γενικότερες επιταγές της διοίκησης.

Κατηγορία Γ. Απαρτίζεται από κατευθύνσεις που δεν αφορούν συγκεκριμένους τομείς και φορείς και χαρακτηρίζεται από μηδαμινή κανονιστικότητα και ρυθμιστικότητα με τις στενές έννοιες των όρων αυτών.

1. Οι κατευθύνσεις δύνανται να σχετίζονται με άλλες πολιτικές εφαρμογές που επηρεάζουν μεν τη χωρική (π.χ. αναπτυξιακή πολιτική), αλλά δεν αποτελούν αντικείμενο ρύθμισης αυτής (μπορεί ωστόσο να λειτουργήσουν ως συμβουλευτικές για τη συνέργεια αυτών).
2. Ο τρόπος σύνταξης (χρησιμοποίηση διφορούμενων λέξεων-φράσεων όπως «δύναται να»,

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Αξιολόγηση των κατευθύνσεων του άρθρου 16 του ΠΧΠ της ΑΜΘ

Κεφάλαια / Άρθρα Υ. Α. ΥΠΕΝ/ΔΧΩΡΣ/68 605/1092 ΦΕΚ 248 ΑΑΠ2018	ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ-ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ	Κανονιστική Πυκνότητα	Σαφήνεια	Βαθμός Δεσμευτικότητας Κατ. Α΄, Β΄, Γ΄	Επίπεδο εφαρμογής των κατευθύνσεων (ΠΧΠ, ΤΧΣ, ΕΧΠ, κ.ά.)	Αξιολόγηση
Άρθρο 16. Τοπίο Διεθνούς Αξίας	**Ζώνη Δράμας-Καβάλας: οι Φίλιπποι** Προωθείται η δημιουργία υποδοχέα τουριστών (μουσείου ή κέντρου πληροφόρησης) και η ανάπλαση κατά μήκος του άξονα σύνδεσης του αρχαιολογικού χώρου με το κέντρο του οικισμού Κρηνίδες. - Σύνδεση με την πόλη της Καβάλας και προώθηση διαδρομών αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. - Ανάπτυξη τουριστικής σχέσης με τα λουτρά του οικισμού Ελευθερές, το Πηλοθεραπευτήριο Κρηνίδων και το «δρόμο του κρασιού» στη Δράμα. - Οριοθέτηση των παρακείμενων λατομικών περιοχών και αποκατάσταση ανενεργών λατομείων.	Χαμηλή	Μέτρια	Γ	Τοπικό	Γενικές κατευθύνσεις των οποίων η εφαρμογή θα αποτελέσει αντικείμενο άλλου επιπέδου σχεδιασμού.
Άρθρο 16. Τοπίο Διεθνούς Αξίας	**Ζώνη Νέστου: Δέλτα Νέστου** Προωθείται κατά προτεραιότητα ενεργοποίηση των εργαλείων του σχεδιασμού για ενιαία προσέγγιση των ζωνών εντός και εκτός του πάρκου, τον καθορισμό ζώνης τουριστικής ανάπτυξης καθώς και μέτρων περιορισμού της δόμησης. - Ενσωμάτωση περιβαλλοντικών πρακτικών στη γεωργία. - Διατήρηση των ζωνών στις παρυφές των οικοτόπων όπου υφίστανται αστοχίες ως προς τη δημιουργία παραγωγικών γεωργικών εκτάσεων, και αναπτύσσεται η κτηνοτροφία. - Ανάπτυξη των θερμοκηπίων σε συγκεκριμένες ζώνες και η ανάπτυξη φυτοφρακτών μεταξύ τους, για την αποφυγή δημιουργίας εκτεταμένων περιοχών με θερμοκήπια. - Σύνδεση με άλλα αξιόλογα τοπία μέσω του προτεινόμενου «Τόξου υγροβιότοπων και αρχαιολογικών χώρων».	Χαμηλή	Μέτρια	Γ	Τοπικό	Γενικές κατευθύνσεις χωρίς γεωγραφική εξειδίκευση. Η εξειδίκευσή τους θα γίνει από το τοπικό επίπεδο σχεδιασμού.
Άρθρο 16. Τοπίο Διεθνούς Αξίας	**Ζώνη Έβρου: Δέλτα Έβρου** Προωθείται η προστασία και διαχείριση του υγροβιότοπου. - Σύνδεση με άλλα αξιόλογα τοπία μέσω του προτεινόμενου τόξου του Έβρου. - Αντιμετώπιση της ρύπανσης τόσο από την πλευρά της Ελλάδας όσο και διακρατικά και η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών πρακτικών στη γεωργία.	Χαμηλή	Μέτρια	Γ	Περιφερειακό-Τοπικό	Γενικές κατευθύνσεις
Άρθρο 16. Τοπίο Διεθνούς Αξίας	**Ζώνη Σαμοθράκης: Σαμοθράκη** Περιλαμβάνει το σύνολο του νησιού. Προωθείται η δημιουργία και προβολή μίας διακριτής ταυτότητας του νησιού, μέσω της προώθησης αποκλειστικά του ήπιου /εναλλακτικού και ναυτικού τουρισμού, και της διοργάνωσης ειδικών εκδηλώσεων με διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά. - Ανάδειξη της αγροτικής ενδοχώρας και του αγροτικού τοπίου, συμπεριλαμβανομένων των αγροτικών οικισμών, σε συνδυασμό με την πρωτογενή παραγωγή. - Χρηστή και σταθερή διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος του νησιού με έλεγχο της ανάπτυξης τουριστικών εγκαταστάσεων σε περιορισμένες θέσεις. - Σύνδεση με το «Τόξο υγροβιότοπων και αρχαιολογικών χώρων».	Χαμηλή	Μέτρια	Γ	Περιφερειακό-Τοπικό	Γενικές κατευθύνσεις
Άρθρο 16. Τοπίο Εθνικής Αξίας	**Ζώνη Νέστου: Στενά Νέστου** Προωθείται η διαχείριση των περιβαλλοντικών συγκρούσεων και ο προσδιορισμός των δυνατοτήτων και των ορίων για την τουριστική ανάπτυξη. - Ρύθμιση της υλοτομίας με προσήμανση των προς υλοτομία δένδρων. - Σύνδεση με άλλα αξιόλογα τοπία μέσω διαδρομών.	Χαμηλή	Μέτρια	Γ	Περιφερειακό-Τοπικό	Γενικές κατευθύνσεις
Άρθρο 16. Τοπίο Εθνικής Αξίας	**Ζώνη Ροδόπης-Έβρου: Μαρώνεια** Προωθείται η δημιουργία διαδρομών, μονοπατιών και άλλων οικοτουριστικών δραστηριοτήτων στο όρος Ίσμαρου. - Η ήπια τουριστική αξιοποίηση με συγκεκριμένους περιορισμούς για τις παραγωγικές δραστηριότητες και την εκτός σχεδίου δόμηση. - Σύνδεση της Μαρώνειας με τις παραθαλάσσιες τουριστικές περιοχές, με τη δημιουργία ειδικά διαμορφωμένης διαδρομής μεταξύ της παραλίας Πετρωτών και του λιμανιού του Αγίου Χαράλαμπου με αποτροπή δημιουργίας ορυγμάτων και επιχωμάτων. - Ένταξη στις ρυθμίσεις για το «Τόξο υγροβιότοπων και αρχαιολογικών χώρων».	Χαμηλή	Μέτρια	Γ	Περιφερειακό-Τοπικό	Γενικές κατευθύνσεις που η εφαρμογή τους αφορά το τοπικό επίπεδο σχεδιασμού.
Άρθρο 16. Τοπίο Εθνικής Αξίας	**Ζώνη Θάσου: Θάσος** Προωθείται η ανάπτυξη της λατομικής δραστηριότητας σε καθορισμένες ζώνες εξόρυξης και η προστασία της κορυφογραμμής του ορεινού όγκου του Υψάριου. - Ρύθμιση της λειτουργίας των ενεργών λατομείων και αποκατάσταση των ανενεργών. - Προστασία του αγροτικού τοπίου και ιδίως των ελαιώνων με καθορισμό περιορισμών και ελέγχου των	Χαμηλή	Μέτρια	Γ	Περιφερειακό-Τοπικό	Γενικές κατευθύνσεις που η εφαρμογή τους αφορά το τοπικό επίπεδο σχεδιασμού.
Άρθρο 16. Τοπίο Περιφερειακής Αξίας	**Ζώνη Νέστου: Φράγματα Θησαυρού και Πλατανόβρυσης** Προωθείται σχεδιασμός και προγραμματισμός για την εφαρμογή των προβλεπόμενων έργων για την κατασκευή του φράγματος. - Για την αρμονική ένταξη των έργων στο τοπίο, οι εργασίες αποκατάστασης ακολουθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής επέμβασης. - Σύνδεση με άλλα αξιόλογα τοπία, ως μέρος του άξονα εναλλακτικού τουρισμού Σταυρούπολης-Παρανεστίου. - Εκπόνηση ειδικής διαχειριστικής μελέτης για τους ταμιευτήρες Θησαυρού, Πλατανόβρυσης και Τεμένους.	Χαμηλή	Μέτρια	Γ	Περιφερειακό-Τοπικό	Γενικές κατευθύνσεις που η εφαρμογή τους αφορά το τοπικό επίπεδο σχεδιασμού.

Άρθρο 16. Τοπίο Περιφερειακής Αξίας	**Ζώνη ορεινού όγκου Ροδόπης: Ορεινοί οικισμοί Ροδόπης** Προωθείται η ενιαία ρύθμιση του χώρου στην περιοχή του Δήμου Μύκης. - Επίλυση των συγκρούσεων χρήσεων και της υποβάθμισης του τοπίου για το τμήμα των ΔΕ Οργάνης και Κέχρου, εκτός του Εθνικού Πάρκου. - Αναγνώριση περιοχών του ιδιαίτερου ορεινού αγροτικού τοπίου ως «Υψηλής Φυσικής Αξίας». - Πιστοποίηση χαρακτηριστικών προϊόντων όπως ο καπνός ανατολικού τύπου («μπασμάς»). - Συστηματική εφαρμογή του Ολοκληρωμένου Προγράμματος Βιώσιμης Ανάπτυξης Οροσειράς Ροδόπης (ΟΠΒΑΟΡ). - Σύνδεση με άλλα τοπία σε δίκτυο διαδρομών οικοτουριστικού ενδιαφέροντος.	Χαμηλή	Μέτρια	Γ	Περιφερειακό-Τοπικό	Γενικές κατευθύνσεις που η εφαρμογή τους αφορά το τοπικό επίπεδο σχεδιασμού.
Άρθρο 16. Τοπίο Περιφερειακής Αξίας	**Ζώνη κάμπου Ξάνθης-Κομοτηνής: Πόρτο Λάγος, λίμνη Βιστωνίδα, λίμνες και λιμνοθάλασσες και παραλίμνιοι οικισμοί** Προωθείται η οργάνωση και ο σχεδιασμός των περιοχών τουρισμού και αναψυχής των δήμων Αβδήρων, Ιάσμου και Μαρώνειας-Σαπών. - Ενσωμάτωση περιβαλλοντικών πρακτικών στη γεωργία. - Διατήρηση του ιστορικού μοτίβου (κάθετος δρόμος, οικισμός, λιμνοθάλασσα, αγροτική γη) με αποφυγή εγκατάστασης θερμοκηπίων και φωτοβολταϊκών γύρω από τις λιμνοθάλασσες και απαγόρευση διάνοιξης νέων δρόμων στη λεπτή λωρίδα γης του παραλιακού μετώπου. - Ένταξη στις ρυθμίσεις για το «Τόξο υγροβιότοπων και αρχαιολογικών χώρων».	Μέτρια	Καλή	Γ	Τοπικό επίπεδο	Παρά το γεγονός ότι προβλέπει συγκεκριμένες απαγορεύσεις, αυτές δεν μπορούν να τύχουν άμεσης εφαρμογής δεδομένου ότι αφορούν κατευθύνσεις υπερκείμενου σχεδιασμού (Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις ΑΠΕ), και αποτελούν αντικείμενο ανάδρασης στον υπερκείμενο σχεδιασμό.
Άρθρο 16. Ιδιαιτέρως υποβαθμισμένα τοπία	**Ζώνη Δράμας-Καβάλας: Εγνατία (τμήμα Καβάλας)** Πρόκειται για το τμήμα της Εγνατίας ανατολικά της πόλης της Καβάλας που περιλαμβάνει το εμπορικό λιμάνι Φίλιππος Β΄, τη βιομηχανία λιπασμάτων, τα λατομεία μαρμάρου και τη βιομηχανική περιοχή. Προωθείται: οριοθέτηση λατομικών περιοχών και αποκατάσταση ανενεργών λατομείων. - Συνολική οργάνωση δραστηριοτήτων για την αποφυγή του κατακερματισμού του τοπίου και την περιβαλλοντική εξυγίανση της ζώνης.	Χαμηλή	Μέτρια	Γ	Περιφερειακό - Τοπικό	Γενικές κατευθύνσεις που η εφαρμογή τους αφορά το τοπικό επίπεδο σχεδιασμού.

«προαιρετικά», κ.ά.) επιδέχεται διαφορετικών ερμηνειών και αυτό τις καθιστά ασαφείς και δύσκολες στο να ληφθούν υπόψιν από το δημόσιο τομέα, αν όχι να εφαρμοσθούν από αυτόν.

Από την παραπάνω ανάλυση, όπως απεικονίζεται στα επόμενα διαγράμματα προκύπτει ότι υπάρχουν τριών ειδών βαθμοί κανονιστικής πυκνότητας. Η πλειονότητα (86%) των κατευθύνσεων του τοπίου στο ΠΧΠ διακατέχεται από χαμηλή κανονιστική πυκνότητα, δηλαδή δεν είναι κανονιστικές ή ρυθμιστικές κατευθύνσεις, αλλά κατευθύνσεις στρατηγικού χαρακτήρα και επομένως δεν έχουν άμεση εφαρμογή.

Η σαφήνεια των κατευθύνσεων χαρακτηρίζεται για το μεγαλύτερο ποσοστό (64%) ως μέτριας σαφήνειας και γενικού χαρακτήρα, ακολουθείται από

Διάγραμμα 1: Βαθμός Κανονιστικής Πυκνότητας

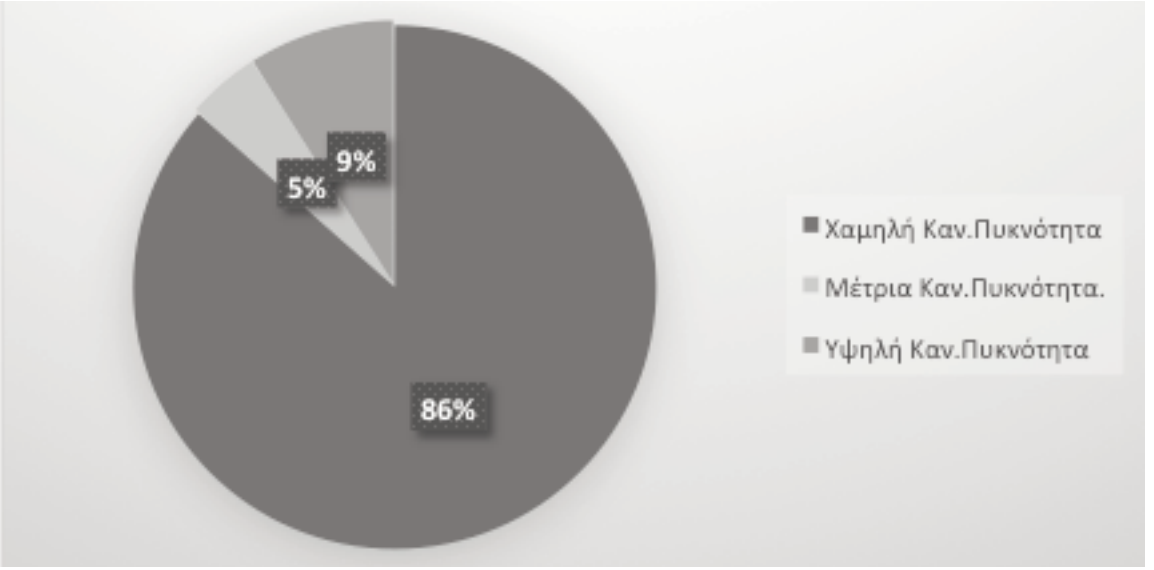

Πηγή: ιδία επεξεργασία

εκείνες που χαρακτηρίζονται ως καλής σαφήνειας (23%), και από τις ασαφείς (13%), ενώ απουσιάζουν κατευθύνσεις υψηλής σαφήνειας.

Τέλος, όσον αφορά τη δεσμευτικότητα των κατευθύνσεων διαπιστώνεται ότι υπάρχουν τριών ειδών κατηγορίες με την πλειονότητα (84%) των κατευθύνσεων αυτών να ανήκουν στην κατηγορία Γ΄. Απαρτίζεται δηλαδή από κατευθύνσεις που δεν αφορούν συγκεκριμένους τομείς και φορείς και χαρακτηρίζεται από μηδαμινή κανονιστικότητα και ρυθμιστικότητα με τις στενές έννοιες των όρων αυτών, ενώ στην κατηγορία Α΄ ανήκει το 13% των κατευθύνσεων και στην κατηγορία Β΄ ανήκει μόνο το 4% των κατευθύνσεων αυτών.

Κατόπιν αυτών διαπιστώνεται ότι οι κατευθύνσεις που δίνονται για το τοπίο μέσα από το ΠΧΠ

Διάγραμμα 2: Ποσοστά Σαφήνειας

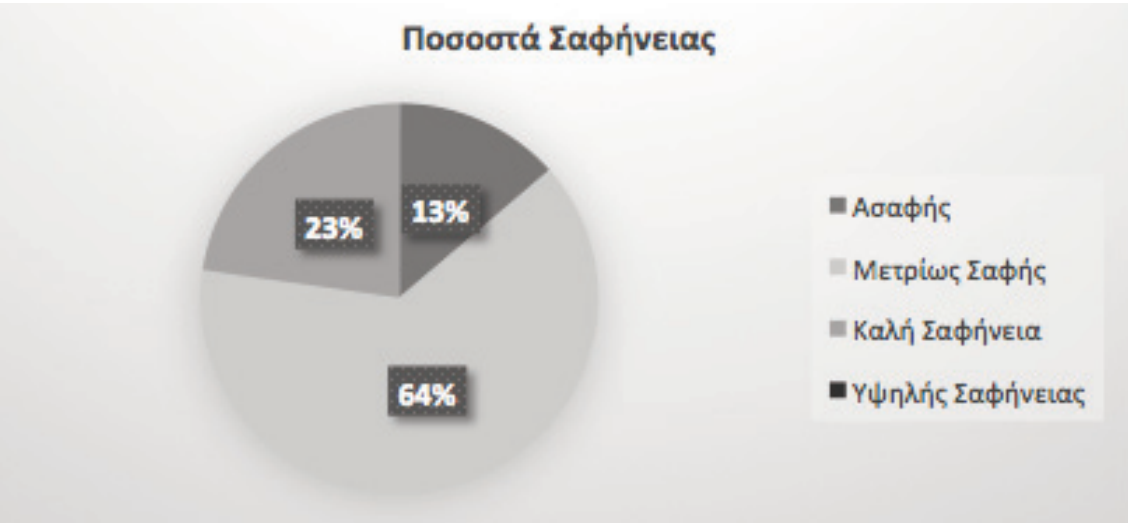

Πηγή: ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3: Κατηγορία δεσμευτικότητας

Πηγή: ιδία επεξεργασία

της ΑΜΘ είναι η «μη άμεση εφαρμογή τους». Ακόμη και οι κατευθύνσεις οι οποίες έχουν μια δεσμευτικότητα προς το δημόσιο, αυτό θα προβεί στην εφαρμογή τους σε δεύτερη φάση κατά την κατάρτιση του υποκείμενου σχεδιασμού και υπό τις γενικότερες επιταγές της διοίκησης. Η διαπίστωση χρήσης τριών διαφορετικών τύπων «κατευθύνσεων», δημιουργεί περιθώρια ασάφειας και νομικής αμφισβήτησης.

Είναι όμως σημαντικό να σημειωθεί ότι η περιορισμένη αυτή δυνατότητα εφαρμογής των κατευθύνσεων για το τοπίο, δεν σημαίνει ότι δεν είναι σημαντικές, μιας και άπτονται σημαντικών ζητημάτων. Η έλλειψη κανονιστικών διατάξεων των κατευθύνσεων αυτών, στην πραγματικότητα μπορεί να ερμηνευθεί ως αντικείμενο «περαιτέρω εξειδίκευσής τους στον υποκείμενο σχεδιασμό».

Το ΠΧΠ της ΑΜΘ, όπως και όλα τα υπόλοιπα, εκπονήθηκε βάσει του Ν. 2742/1999 αλλά και σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές (υπ' αριθμ. 10106/2011 Υ.Α, «Έγκριση προδιαγραφών για τη σύνταξη των Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης», ΦΕΚ 45/ΤΑΑΠΘ/2011), οφείλει να εναρμονίζεται με τις κατευθύνσεις του υπερκείμενου σχεδιασμού, ενώ ο υποκείμενος σχεδιασμός (ΤΧΣ, ΕΧΣ) οφείλει να εναρμονίζεται με τις κατευθύνσεις των ΠΧΠ.

Η έννοια όμως της εναρμόνισης, όσο απλή και εάν ακούγεται, στην εφαρμογή της είναι αρκετά σύνθετη. Σημαίνει ουσιαστικά την τροποποίηση του υποκείμενου σχεδιασμού από τις κατευθύνσεις του υπερκείμενου επιπέδου, χωρίς όμως την αλλαγή της φιλοσοφίας των κατευθύνσεων αυτών. Επίσης, η τροποποίηση αυτή δεν είναι άμεση και συχνά απαιτείται μεγάλο χρονικό διάστημα για να υλοποιηθεί. Αυτό σημαίνει πρακτικά ότι παρά το γεγονός ότι το ΠΧΠ της ΑΜΘ θεσμοθετήθηκε το 2018, οι κατευθύνσεις του δεν έχουν εφαρμογή λόγω αφενός του στρατηγικού και μη δεσμευτικού χαρακτήρα τους (που είναι και η πλειονότητά τους), και αφετέρου, επειδή οι κατευθύνσεις του υποκείμενου σχεδιασμού (που έχει θεσμοθετηθεί πριν το νέο ΠΧΠ) θα εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι τη μελλοντική τροποποίησή τους.

Τούτο αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα του συστήματος σχεδιασμού, ιδίως αν ληφθεί υπόψιν ότι η ισχύουσα νομοθεσία δεν θέτει αποκλειστικές προθεσμίες για την εναρμόνιση μεταξύ υπερκείμενων και υποκείμενων επιπέδων σχεδιασμού. Η εντοπιζόμενη αυτή έλλειψη, σε συνδυασμό με τη χρονική καθυστέρηση στις διαδικασίες αναθεώρησης των πολεοδομικών σχεδίων, αναδεικνύει τον κίνδυνο αναίρεσης των κατευθύνσεων των στρατηγικών χωροταξικών σχεδίων από τις διαφορετικές ή και αντίθετες, σε κάποιες περιπτώσεις, ρυθμίσεις των υποκειμένων σχεδίων (Γιαννακούρου, 2008).

Πέρα από το θέμα της εναρμόνισης, όμως υπάρχει και η έννοια της εξειδίκευσης. Η υποχρέωση της εξειδίκευσης αυτής προέκυπτε από το Ν. 2742/99 αρ. 8 παρ. 2, όπου αναφερόταν η υποχρέωση εναρμόνισης με τις κατευθύνσεις του υπερκείμενου σχεδιασμού αλλά και η εξειδίκευση και συμπλήρωση με τις βασικές προτεραιότητες και επιλογές του, με στόχο τον καλύτερο συντονισμό των διαδικασιών χωροταξικού σχεδιασμού και των επιλογών χωρικής ανάπτυξης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Στην προκειμένη δηλαδή περίπτωση το ΠΧΠ της ΑΜΘ οφείλει να εξειδικεύσει τις κατευθύνσεις του Γενικού και των Ειδικών Πλαισίων, όπως και να προτείνει ανάδραση[2] προς το σχεδιασμό εθνικού επιπέδου, βάσει των λεπτομερέστερων στοιχείων που θα συλλεχθούν σε περιφερειακό επίπεδο. Καλό είναι επίσης, να λάβουν υπόψιν και τη νεότερη νομοθεσία.

Ο υπερκείμενος όμως σχεδιασμός που αφορά το τοπίο, πέρα από κάποιες πολύ γενικές κατευθύνσεις του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης και μιας πολύ συγκεκριμένης μεθοδολογίας (μεθοδολογία των κύκλων) που προβλέπεται στο Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις ΑΠΕ, για την ένταξη των ανεμογεννητριών στο τοπίο, δεν παρέχει κατευθύνσεις.

Επομένως, σημασία έχει ο τρόπος με τον οποίο θα εξειδικευτούν οι κατευθύνσεις για το τοπίο του ΠΧΠ της ΑΜΘ στον υποκείμενο σχεδιασμό (Τοπικά Χωρικά Σχέδια, Ειδικά Χωρικά Σχέδια). Τα όρια της έννοιας «εξειδίκευση» δεν έχουν όμως προσδιοριστεί από τη νομοθεσία. Η εξειδίκευση μπορεί να είναι γεωγραφική, δηλαδή να προσδιορίζει με μεγάλη ακρίβεια τα όρια της περιοχής επέμβασης, αλλά θα μπορούσε επίσης να είναι και εξειδίκευση της ίδιας της κατεύθυνσης του υπερκείμενου σχεδιασμού. Βάσει της εμπειρίας μας από την

εξειδίκευση των τομεακών πολιτικών στα ΠΧΠ και των Τοπικών Χωρικών Σχεδίων, η υλοποίηση της εξειδίκευσης είναι αρκετά σύνθετη και συχνά γίνεται με ασαφή τρόπο, δημιουργώντας ανασφάλεια δικαίου.

Πέρα από τις δυο αυτές βασικές ελλείψεις της νομοθεσίας του χωρικού σχεδιασμού υπάρχει και μια τρίτη η οποία αφορά τον προσδιορισμό, από τη γενικότερη νομοθεσία, της έννοιας της «κατεύθυνσης». Η έλλειψη αυτή έχει ως αποτέλεσμα τα χωροταξικά εργαλεία Εθνικού αλλά και Περιφερειακού επιπέδου (όπως φάνηκε και από την ανάλυση που προηγήθηκε) να διακατέχονται από τριών ειδών διαφορετικές κατευθύνσεις: α) Κατευθύνσεις ενδεικτικού χαρακτήρα, β) κατευθύνσεις δεσμευτικού χαρακτήρα για το δημόσιο, που αφορούν κυρίως σχέδια τα οποία εκπονούνται από το δημόσιο, όπως ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ, ΕΣΧΑΔΑ, κ.ά., και γ) κατευθύνσεις δεσμευτικές ακόμη και για τους ιδιώτες, που αφορούν, π.χ. όταν ορίζονται πυκνότητες, τους συντελεστές δόμησης, κ.ά.

Το γεγονός αυτό, η χρήση δηλαδή τριών διαφορετικών τύπων «κατευθύνσεων», δημιουργεί πρωτίστως περιθώρια νομικής αμφισβήτησης και ανασφάλειας δικαίου. Τα στρατηγικού χαρακτήρα νομικά εργαλεία δημιουργούν με τις προβλέψεις τους μια γενική –και όχι απόλυτη– νομική υποχρέωση εναρμόνισης των προβλέψεων των, από χωρική άποψη, υποκείμενων σχεδίων προς αυτές των υπερκείμενων. Είναι μάλιστα ορθή η θέση που έχει διατυπωθεί από τη θεωρία ότι τα υποκείμενα σχέδια οφείλουν να διαθέτουν ελευθερία και ευχέρεια στη διατύπωση των ρυθμίσεών τους, όταν προκύπτει τεκμηριωμένα πλέον ότι οι ρυθμίσεις αυτές επιβάλλονται από την ιδιαιτερότητα των τοπικών συνθηκών (Prier, 2006). Τούτο βεβαίως σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ότι οι διατυπώσεις των χωρικά υπερκείμενων σχεδίων δεν θα πρέπει να εμπεριέχουν και να ενσωματώνουν έναν επαρκή και λειτουργικό ρυθμιστικό προσανατολισμό προς τα υποκείμενα σχέδια, κάτι που είναι προϋπόθεση απαραίτητη για την εξειδίκευση των κατευθυντήριων ρυθμίσεων των ευρύτερης χωρικής εμβέλειας σχεδίων (Χαϊνταρλής, 2012).

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι παρά τη σημαντική αυτή εξέλιξη, της ένταξης των κατευθύνσεων διαχείρισης του τοπίου στο περιφερειακό επίπεδο σχεδιασμού στην Ελλάδα, η πολιτική τοπίου παραμένει ανεπαρκής πράγμα που έχει σχέση με τα προβλήματα και τις ελλείψεις που διαπιστώνονται στη χωροταξική, πολεοδομική και περιβαλλοντική πολιτική και νομοθεσία στην Ελλάδα.

Κρίνεται επομένως απαραίτητο να εμπλουτιστεί η μεθοδολογία των προδιαγραφών που αφορούν το τοπίο, τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια. Να προσδιορισθούν με σαφήνεια και στη συνέχεια να νομοθετηθούν οι έννοιες «κατεύθυνση-εναρμόνιση-εξειδίκευση» για τα τρία επίπεδα σχεδιασμού (εθνικό, περιφερειακό, τοπικό).

Είναι επίσης απαραίτητο να νομοθετηθεί η μορφή και το επίπεδο δεσμευτικότητας των προβλέψεων που περιέχουν τα θεσμοθετημένα Χωροταξικά Πλαίσια. Η νομοθέτηση αυτή θα μπορούσε να λάβει ενδεικτικά τις εξής δύο μορφές:

α) Ν' αποσαφηνιστεί ποιες από τις προβλέψεις των Χωροταξικών Πλαισίων είναι δεσμευτικές τόσο έναντι της διοίκησης όσο και έναντι των πολιτών.

β) Ν' αποσαφηνιστεί ποιες από τις προβλέψεις των Χωροταξικών Πλαισίων που δεσμεύουν τη διοίκηση, τη δεσμεύουν σε σχέση με τη θεσμοθέτηση του υποκείμενου σχεδιασμού και ποιες τη δεσμεύουν και πως, αναφορικά με την έκδοση εξατομικευμένων αδειοδοτήσεων.

4. Υποστηρικτικοί μηχανισμοί για το Τοπίο

Πέρα από κάποιες παρεμβάσεις νομικού ή νομοθετικού χαρακτήρα απαιτείται η υποστήριξη του τοπίου από μια σειρά μηχανισμών, οι οποίοι θα τροφοδοτούν τα χωροταξικά εργαλεία με μια σειρά στοιχείων, όπως για παράδειγμα επεξεργασμένα δεδομένα, αναλύσεις, κ.ά. Έτσι, η πολιτική τοπίου που θα εκφράζεται μέσα από τα χωροταξικά πλαίσια (ΕΧΠ, ΠΧΠ, ή ΤΧΣ) να μην εξαρτάται από την υποκειμενική άποψη του κάθε μελετητή.

4.1. Παρατηρητήριο για το τοπίο

Πολλές ευρωπαϊκές χώρες έχουν υιοθετήσει την ιδέα αυτή. Η Γαλλία ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '90 είχε προσαρμοσμένα στο τοπίο εργαλεία παρακολούθησης των αλλαγών του τοπίου,

όπως το Εθνικό Παρατηρητήριο Φωτογραφίας Τοπίου (Observatoire Photographique National du Paysage OPNP), βασισμένο στην αρχή τακτικών επαναφωτογραφιών (https://www.ecologie.gouv.fr/sites/default/files/PM_16_Photos_et_Aviation_civile_-2.pdf) με στόχο την ανάλυση των παραγόντων του μετασχηματισμού του χώρου για να προσανατολιστεί ευνοϊκά η εξέλιξη του τοπίου. Πέραν αυτού, στις αρχές της δεκαετίας του 2000 συστήθηκαν εκτός από το Εθνικό Παρατηρητήριο Φωτογραφίας, και τοπικά φωτογραφικά παρατηρητήρια τοπίου από τις τοπικές αρχές (Observatoire Photographique du Paysage OPP), (https://www.ecologie.gouv.fr/sites/default/files/Rapport%20%E2%80%93%20Observatoires%20photographiques%20du%20paysage%20%C2%AB%C2%A0locaux%C2%A0%C2%BB%2C%20recensement%20et%20typologie.pdf, https://www.grandsitedefrance.com/images/stories/pdf/docs/ETUDE_OPP_RGSF_BD.pdf).

Η Ισπανία, επίσης, διαθέτει ένα από τα πιο γνωστά παρατηρητήρια τοπίου, το Παρατηρητήριο τοπίου της Καταλονίας, το οποίο είναι συμβουλευτικό όργανο της κυβέρνησης της Καταλονίας και γενικά της καταλανικής κοινωνίας σε θέματα τοπίου. Η δημιουργία του ανταποκρίνεται στην ανάγκη μελέτης του τοπίου, στην ανάπτυξη προτάσεων, αλλά και στην ευαισθητοποίηση της καταλανικής κοινωνίας, καθώς επίσης στην ανάγκη βελτίωσης της προστασίας της διαχείρισης και του σχεδιασμού του τοπίου της Καταλονίας (http://www.catpaisatge.net/fra/observatori.php).

Η Σουηδία επιπρόσθετα αποτελεί ένα αξιόλογο παράδειγμα παρατηρητηρίου τοπίου, όπου με το σύστημα παρακολούθησης της περιβαλλοντικής κατάστασης, υπό την αρμοδιότητα της Σουηδικής Υπηρεσίας Προστασίας του Περιβάλλοντος (Swedish Environmental Protection Agency, http://www.swedishepa.se/#) καταγράφει μετρήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο και εξάγει δωρεάν δεδομένα από την εθνική απογραφή τοπίων (National Inventory of Landscapes in Sweden NILS, http://www. swedishepa.se/Environmental-objectives-and-cooperation/Swedish-environmental-work/Environmental-monitoring-describes-the-state-of-the-environment/Environmental-monitoring-program-areas/Landscape/).

Η δημιουργία παρατηρητηρίου τοπίου και στην Ελλάδα, με θεσμική μορφή, μπορεί να αποτελέσει ικανή και αναγκαία συνθήκη για τη διάγνωση σε τοπικό επίπεδο των χαρακτηριστικών του, συμβάλλοντας στην άρτια διαχείριση του χώρου.

Κύριο μέλημα του παρατηρητηρίου είναι να αναπτύξει τη γνώση και την ευαισθησία της κοινωνίας στο θέμα του ελληνικού τοπίου ώστε να ενισχυθεί η εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου. Υπό αυτή την έννοια το παρατηρητήριο του τοπίου θα αποτελέσει κομβικό σημείο μεταξύ της κεντρικής διοίκησης, της τοπικής διοίκησης, των επαγγελματικών φορέων, της κοινωνίας και του ακαδημαϊκού χώρου, σε θέματα που αφορούν τη διαχείριση και την προστασία του τοπίου. Θα αποτελέσει το κέντρο έρευνας και παρακολούθησης των εξελίξεων του τοπίου στην Ελλάδα, ένα κέντρο στοχασμού και ανάληψης δράσεων για το τοπίο.

Οι στόχοι του παρατηρητηρίου θα μπορούσαν να είναι μεταξύ άλλων οι παρακάτω:

- Η ενσωμάτωση των στόχων για την προστασία του τοπίου τόσο στο χωρικό σχεδιασμό, όσο και στις τομεακές πολιτικές. Και φυσικά η υιοθέτηση των αρχών και των στρατηγικών δράσεων που έχουν προσδιορισθεί στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο.
- Ο προσδιορισμός κριτηρίων για την υιοθέτηση μέτρων και δράσεων για την προστασία της ποιότητας του τοπίου.
- Η δημιουργία των μηχανισμών και των εργαλείων για την παρατήρηση της εξέλιξης και των αλλαγών του τοπίου.
- Δράσεις με βασικό στόχο τη βελτίωση και την αποκατάσταση του τοπίου.
- Δημιουργία «καταλόγων τοπίου» κατά το πρότυπο του παρατηρητηρίου τοπίου της Καταλονίας, με σκοπό την αναγνώριση και την κατηγοριοποίηση των διαφόρων ειδών του τοπίου. Οι κατάλογοι αυτοί αποτελούν τα εργαλεία εκείνα που επιτρέπουν την καλύτερη γνώση του ελληνικού τοπίου, τις αξίες του, τα στοιχεία που μας προσανατολίζουν στην ύπαρξη μιας μορφής τοπίου και όχι σε μια άλλη. Ενδεχομένως, την εξέλιξη του τοπίου σε σχέση με την οικονομική, κοινωνική, και περιβαλλοντική δυναμική κάθε πε-

ριοχής. Τέλος, οι κατάλογοι αυτοί θα προσδιορίσουν τη μορφή του τοπίου που θα επιθυμούσαμε να έχουμε και τον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να το αποκτήσουμε. Οι κατάλογοι αυτοί του τοπίου, με τις πληροφορίες τις οποίες θα διαθέτουν, θα προσδιορίζουν τελικά μια νέα πολιτική για το τοπίο στην περιοχή που θα αντιστοιχούν.

- Δημιουργία δεικτών τοπίου, οι οποίοι θα χρησιμοποιούνται στην αξιολόγηση της εξέλιξής του.
- Εκστρατείες κοινωνικής ευαισθητοποίησης στα θέματα του τοπίου, και συγκεκριμένα στις ιδιότητές του και στις μεταβολές του.
- Η διάδοση των μελετών και ο προσδιορισμός της μεθοδολογίας της εργασίας στα θέματα του τοπίου.
- Η ενθάρρυνση των επιστημονικών και ακαδημαϊκών συνεργασιών στα θέματα του τοπίου και αναμφισβήτητα η ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ εμπειρογνωμόνων.
- Η συνέχιση και η εφαρμογή των κοινοτικών πρωτοβουλιών σε θέματα του τοπίου.
- Η υλοποίηση σεμιναρίων, εκθέσεων, μαθημάτων, συνεδρίων και δημοσιεύσεων στα θέματα του τοπίου.
- Η δημιουργία ενός κέντρου τεκμηρίωσης στο οποίο θα μπορούν να έχουν πρόσβαση οι πολίτες.
- Σύνταξη «Άτλαντα τοπίου», κατά το γαλλικό πρότυπο, εθνικής όμως εμβέλειας και διαχείρισης, όπου με αφετηρία την καταγραφή και καταχώριση διαφόρων τοπίων θα είναι δυνατόν να αξιολογηθεί και να καταμετρηθεί η δυναμική εξέλιξης, μετεξέλιξης ή υποβάθμισης αυτών. Αυτό θα χρησιμοποιηθεί ως μέτρο για την αποτίμηση/χρήση της γης, για τη διατήρηση της χωρικής ποικιλομορφίας και της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Η εμπειρία και η γνώση που αποκτιέται κατά τη δημιουργία ή την ενημέρωση ενός άτλαντα τοπίου είναι, κυρίως, για επιχειρησιακούς σκοπούς, γιατί ρίχνει φως στις συχνά ξεχασμένες επιλογές και αξίες που η τοπική κοινωνία έχει για τα τοπία της. Με τις πληροφορίες αυτές δίνεται η δυνατότητα αποφυγής συγκρούσεων σε θέματα χρήσεων γης (Ministère de l'Écologie, du Développement Durable et de l'Énergie, France).
- Αντίστοιχη περίπτωση αποτελεί και ο ισπανικός άτλαντας τοπίου (Atlas de los paisajes de Espa a), που επιχειρεί την αναπαράσταση της ισπανικής επικράτειας, μέσω της συνεχούς χαρτογράφησης και της επιλογής συγκεκριμένων κριτηρίων χαρακτηρισμού του τοπίου. Ο ισπανικός άτλαντας τοπίων δημιούργησε μια χαρτογραφική σειρά σε δύο κλίμακες, στις οποίες απεικονίζονται οι διαφορετικοί τύποι τοπίων της Ιβηρικής Χερσονήσου, των Βαλεαρίδων Νήσων, των Κανάριων Νήσων και μέρους των βόρειων αφρικανικών εδαφών. Η μεθοδολογία του βασίζεται στη δημιουργία μιας τυπολογίας ιεραρχημένης σε τρία επίπεδα: μονάδες τοπίων ή απλώς τοπία (unidades de paisaje), τύποι τοπίων (tipos de paisaje), και ενότητες τοπίων (asociaciones de paisaje) (Χατζημιχάλης, 2010).

4.2. *«Ταμείο για τη στήριξη του Ελληνικού Τοπίου»*

Προτείνεται λοιπόν η δημιουργία ενός μηχανισμού εφαρμογής-εξειδίκευσης των κατευθύνσεων για το τοπίο που προβλέπονται από τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια.

Ο μηχανισμός αυτός θα αποτελείται από μια επιτροπή διοίκησης έργου και ένα ταμείο χρηματοδότησης των έργων σε μορφή ΣΔΙΤ. Ο μηχανισμός αυτός θεσμικά θα μπορούσε κατ' αρχήν να αποτελέσει έναν αυτόνομο μηχανισμό χρηματοδότησης ή να ενταχθεί στο πρόγραμμα δράσης των Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων.

Η δημιουργία Ταμείου για τη στήριξη των δράσεων και ενεργειών που αφορούν το Τοπίο αποτελεί ένα εργαλείο το οποίο εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στην Ελβετία το 1991 (Fonds Suisse pour le Paysage), και στη συνέχεια πολλές χώρες υιοθέτησαν την ιδέα αυτή με τη συνδρομή του Συμβουλίου της Ευρώπης. Πιο συγκεκριμένα, το ελβετικό ταμείο για το τοπίο παρέχει οικονομικά κίνητρα για εθελοντική, ατομική πρωτοβουλία, προκειμένου να προωθήσει τη διαφύλαξη ή την αποκατάσταση τοπίων και παραδοσιακών φυσικών ή πολιτιστικών χώρων. Αυτή η αρχή αυξάνει την προθυμία των τοπικών ή περιφερειακών οργανισμών να αναλάβουν πρωτοβουλίες.

Μέσω των χρηματοδοτικών συνεισφορών του, το εν λόγω ταμείο παρέχει οικονομική βοήθεια και δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας σε μειονεκτούσες περιο-

χές. Αυτές οι οικονομικές ενισχύσεις συχνά ενθαρρύνουν τους επενδυτές να συμβάλλουν πιο δυναμικά στην ανάπτυξη της περιοχής, ενώ πολλά από τα υλοποιημένα έργα χρησιμεύουν ως μοντέλα και προκαλούν τη γέννηση και άλλων ιδεών (http://www.fls-fsp.ch/francais.php).

Η υιοθέτηση ενός αντίστοιχου μηχανισμού στην Ελλάδα, μπορεί να αποτελέσει την κινητήριο δύναμη για την στήριξη και τη διαχείριση του τοπίου και των φυσικών και πολιτιστικών αξιών που αντιπροσωπεύει. Ο μηχανισμός αυτός απευθύνεται σε φυσικά πρόσωπα στην Τοπική-Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση, αλλά και σε ΜΚΟ. Μπορεί να χρηματοδοτεί σε μορφή ΣΔΙΤ έργα σε όλες τις Περιφέρειες της χώρας και σε προτεραιότητα εκείνα που προβλέπονται από τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια, δημιουργώντας μεταξύ άλλων θέσεις εργασίας, ενίσχυση των παραγωγικών τομέων του αγροτικού χώρου, κ.λπ.

4.3. Η Χάρτα για το Τοπίο

Η Χάρτα για το τοπίο αποτελεί ένα εργαλείο εθελοντικής διαβούλευσης μεταξύ των φορέων μιας περιοχής και στοχεύει στη μεταξύ τους συμφωνία, για την προώθηση των δράσεων και των στρατηγικών για τη διαχείριση του τοπίου σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Η δημιουργία Χάρτας μπορεί ν' αποτελέσει πρωτοβουλία τόσο της κεντρικής διοίκησης, όσο και της τοπικής αυτοδιοίκησης όλων των βαθμών, αλλά μπορεί να είναι και πρωτοβουλία των συλλόγων και των ΜΚΟ.

Η Χάρτα επιτρέπει την υιοθέτηση ενός συστήματος κοινώς αποδεκτών κριτηρίων με σκοπό τη διατήρηση του τοπίου. Συμβάλλει στο συμβιβασμό ανταγωνιστικών συμφερόντων που μέσα από τη διαδικασία του χωρικού σχεδιασμού αναπόφευκτα δημιουργούνται. Ως εργαλείο χωρικού σχεδιασμού, η δημιουργία Χάρτας Τοπίου, κυρίως σε τοπικό επίπεδο (ή περιφερειακό) μπορεί να επιτύχει έναν απαραίτητο, για την ισόρροπη ανάπτυξη του χώρου, «συμβιβασμό» μεταξύ αντίθετων μέχρι σήμερα στόχων. Μπορεί, για παράδειγμα, να αποτελέσει τόσο ένα μηχανισμό βοήθειας στις αποφάσεις της κεντρικής διοίκησης όσο και έναν οδηγό προς τους επενδυτές. Άλλωστε η υλοποίηση Χάρτας για το Τοπίο με την εμπλοκή των τοπικών κοινωνιών μπορεί να βοηθήσει στη σταδιακή υιοθέτηση των κατευθύνσεων της αειφόρου ανάπτυξης στις αναπτυξιακές πολιτικές. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την ταχύτερη αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, επιτρέποντας έτσι τη δημιουργία έργων που να διαθέτουν συνοχή σε επίπεδο περιβάλλοντος τοπίου, αλλά και σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο (Γουργιώτης και Τσιλιμίγκας, 2007).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα υλοποίησης και εφαρμογής Χάρτας Τοπίου σε τοπικό επίπεδο αποτελεί η Χάρτα του Finistère στη Γαλλία, «Charte départementale des éoliennes du Finistère», η οποία είναι προσανατολισμένη στη χωροθέτηση ανεμογεννητριών στην περιοχή του Finistère (https://www.finistere.gouv.fr/content/download/4796/30426/file/Charte%20%C3%A9oliennes.pdf).

Συμπεράσματα

Σήμερα ο κόσμος αντιμετωπίζει σύνθετα προβλήματα και προκλήσεις τα οποία ξεπερνούν το τοπικό και εθνικό επίπεδο και ανάγονται σε παγκόσμιο πλέον επίπεδο. Αυτά τα προβλήματα είναι δύσκολο να προσεγγιστούν από τις εξειδικεύσεις και τις τομεακές απόψεις που έχουμε δημιουργήσει με την πάροδο του χρόνου (Innerarity, 2011).

Αυτές οι προκλήσεις απαιτούν καινοτομία, τόσο στο περιεχόμενο όσο και στον τρόπο με τον οποίο ενεργούμε. Μας αναγκάζουν να λάβουμε υπόψη μία πληθώρα απόψεων και να είμαστε ανοιχτοί σε νέες μορφές οργάνωσης, νέες μεθόδους και νέα μέσα αλληλεπίδρασης αλλά και συμμετοχής με όλους τους εμπλεκόμενους παράγοντες.

Συνεπώς, αντιμετωπίζουμε μια μεταστροφή που απαιτεί νέες μορφές συμμετοχικής δημοκρατίας (Bouche-Florin, 2013) και διακυβέρνησης. Σε αυτό το πλαίσιο, οι δομές δικτύων όπως το παρατηρητήριο τοπίου ή το Ταμείο για τη στήριξη του Ελληνικού Τοπίου πολλαπλασιάζονται και αναδύονται ως παράδειγμα της σύγχρονης οργάνωσης.

Οι πολιτικές τοπίου που υιοθέτησε το 2000 το Συμβούλιο της Ευρώπης με την έγκριση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο και τις οποίες εφαρμόζουν οι περισσότερες κυβερνήσεις σε ολόκληρη την Ευρώπη, είναι ο καθρέφτης της πολύπλοκης και ποικίλης κοινωνίας στην οποία ζούμε σήμερα.

Το τοπίο θεωρείται όλο και περισσότερο ένας κινητήριος μοχλός ανάπτυξης και ταυτόχρονα μέσο αύξησης της αυτοεκτίμησης και της ποιότητας ζωής των ανθρώπων. Αυτό δημιουργεί πρωτοβουλίες διαχείρισης και προγραμματισμού του τοπίου που προέρχονται από τις δημόσιες αρχές ή από την ίδια την κοινωνία των πολιτών που εμπλέκεται στην επικράτειά της. Αυτές οι πρωτοβουλίες επιδεικνύουν δέσμευση για την ποιότητα του τοπίου και προκαλούν, κατά μία έννοια, την αποτελεσματικότητα πολλών μέσων και στρατηγικών πάνω στις οποίες βασίζονται μέχρι στιγμής οι πολιτικές τοπίου. Η σύσταση υψηλής ποιότητας τοπίων, που παράγεται από την αλληλεπίδραση μεταξύ των τοπικών κοινωνιών με το χώρο και τις οικονομικές δραστηριότητες της κάθε περιοχής, αποτελεί πλέον μια αναγκαιότητα. Η μη δράση μπορεί να συνεπάγεται όχι μόνο την υποβάθμιση της ποιότητας του τοπίου –με τη φυσική έννοια του όρου– αλλά και την εξάντληση της ταυτότητας, της μνήμης, των ευκαιριών οικονομικής ανάπτυξης, της ποιότητας ζωής και των ιστορικών και πολιτισμικών αναφορών.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, αλλά και πολύ περισσότερο η κύρωσή της από την Ελλάδα, ανοίγουν ένα νέο κεφάλαιο στον ελληνικό χωρικό σχεδιασμό, μιας και η πολιτική για το τοπίο έρχεται να διαμορφώσει από κοινού τις κατευθύνσεις για το χώρο.

Τα νέας γενιάς χωροταξικά εργαλεία, κυρίως σε περιφερειακό επίπεδο, έχουν ενσωματωμένη τη διάσταση του τοπίου και έτσι δημιουργείται τελικά μια δυναμική για μια αλλαγή στη φιλοσοφία, στην έμπνευση και στο όραμα του σχεδιασμού. Η δυναμική αυτή για να έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα χρειάζεται να υποστηριχθεί αφενός από βελτιώσεις στη χωροταξική νομοθεσία, ώστε οι κατευθύνσεις των νέων Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων να τύχουν εφαρμογής, και αφετέρου από τη δημιουργία υποστηρικτικών μηχανισμών για το τοπίο. Τέτοιοι μηχανισμοί είναι το παρατηρητήριο, ο Άτλας, το ταμείο για το τοπίο κ.ά. Επίσης τέτοιου τύπου νέα εργαλεία για τη διαχείριση και την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για το τοπίο αναμοχλεύουν τις ηθικές αξίες και δημιουργούν μια νέα στάση ευθύνης προς το περιβάλλον και τον άνθρωπο.

Σημείωση

2. Ανάδραση: είναι μια πρόταση προς τον υπερκείμενο σχεδιασμό προς το ΕΧΠ, ο οποίος κατά την αναθεώρησή του θα την αξιολογήσει και στη συνέχεια μπορεί να την αποδεχθεί ή όχι.

Βιβλιογραφία

Βλαντού Α., (2012). «Το τοπίο ως περιβαλλοντικό αγαθό: ασυμβατότητα μεταξύ δικαίου προστασίας και πραγματικότητας». https://perivallonkaipolitiki.wordpress.com/2020/01/30/%CE%B1-%CE%B2%CE%BB%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%BF%CF%8D-%CF%84%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%AF%CE%BF-%CF%89%CF%82-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B1/

Γιαννακούρου Γ., (2008). «Το θεσμικό Πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα: Επίκαιρα διλήμματα και προκλήσεις για το μέλλον», Νόμος και Φύση.

Γουργιώτης Α., (2014). «Η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στο χωρικό σχεδιασμό και το Τοπίο». Αειχώρος, Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Γουργιώτης Α., Τσιλιμίγκας Γ., (2011). Ο ρόλος του Χωροταξικού Σχεδιασμού στην Ανάπτυξη των Α.Π.Ε. Τεχνικά Χρονικά, Επιστημονική Έκδοση Τ.Ε.Ε.

Γουργιώτης Α., Τσιλιμίγκας Γ., (2007). «Παρατηρητήριο για το τοπίο: Η υλοποίηση χάρτας του τοπίου ως απαραίτητη προϋπόθεση για την άρτια διαχείριση των ευαίσθητων περιοχών». Πρακτικά του διεθνούς επιστημονικού συμποσίου, Πρόγραμμα Jean Monnet. Προστασία, αποκατάσταση και βιώσιμη ανάπτυξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στην Ευρώπη. Βέροια, 30 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 2007.

Κίζος Αθ., Τερκενλή Θ., (2006). «Το αγροτικό τοπίο της ελληνικής υπαίθρου: Μεταβολή των παραγωγικών συστημάτων και των αναπαραστάσεων που συνδέονται με τοπίο», στο: Πρακτικά 9ου Πανελληνίου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, Η οικονομία και η κοινωνία μπροστά στις νέες προκλήσεις του παγκόσμιου αγροτροφικού συστήματος, 2-4 Νοεμβρίου, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ψηφιακή έκδοση).

Κουσιδώνης Θ.Χ., (2007). «The organization of space and planning-planning: An introduction», TEE. Z΄ Short Term Seminar Extraordinary Cycle.

Τερκενλή Θ., (2009). «Σκέψεις και ερωτήματα από την εμφάνιση δημόσιων παρεμβάσεων στο τοπίο μέσω μέτρων αγροπεριβαλλοντικής πολιτικής» στο Θ. Παπαγιάννης-Α. Σορώτου (επιμ.), Σε αναζήτηση του ελληνικού τοπίου, Πρακτικά της 1ης Συνάντησης Εργασίας στο πλαίσιο του προγράμματος Διαφύλαξη και Διαχείριση του Ελληνικού Τοπίου, 21 και 22 Μαΐου 2009, MedINA, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και WWF Ελλάς, Αθήνα 2010, σ. 37-52.

ΥΠΕΝ (2018).Υ.Α. Αριθμ. ΥΠΕΝ/ΔΧΩΡΣ/68605/1092, ΦΕΚ. 248ΑΑΠ2018

ΥΠΕΝ (2016). Μελέτη Αξιολόγησης, Αναθεώρησης & Εξειδίκευσης του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης.

Χαϊνταρλής Μ., (2012). «Περί της δεσμευτικότητας των εργαλείων χωρικού σχεδιασμού και της μεταξύ τους νομικής σχέσης», σε: Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης (Βόλος 27-30 Σεπτεμβρίου 2012), Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, σ. 18-24.

Χαϊνταρλής Μ., (2017). «Τα νομικά Χωρικά εργαλεία στρατηγικού χαρακτήρα», Νομική Βιβλιοθήκη.

Χατζημιχάλης Κ., (2010). «Greekscapes, άτλας σύγχρονων ελληνικών τοπίων.

Ξενόγλωσση

Bouche-Florin L.-E., (2013). «Éveil au paysage et démocratie participative», *Séminaire international. Redécouvrir les paysages depuis le monde local, 27 septembre 2013*, Olot, Observatori del Paisatge de Catalunya.

Brugué T., Boada J., Blanco I., (2013). *Els motors de la innovaci a l'administraci p blica*, Barcelona, Escola d'Administraci P blica de Catalunya, σ. 102.

Cartei G.F., (2012). The Implementation of the European Landscape Convention and Public Participation. Eur. Public Law, 18, σ. 269-282.

Council of Europe (2000). The European Landscape Convention; Council of Europe: Strasbourg, France.

Conseil de l'Europe (2002). Conférence Européenne des Ministres responsables de l'Aménagement du Territoire (CEMAT) Principes Directeurs pour le Développement territorial durable du Continent Européen. Recommandations (Rec 2001) 1 du Comité des Ministres aux États Membres sur les Principes Directeurs pour le développement territorial durable du continent européen, 30 janvier.

Déjeant-Pons M., (2006). The European Landscape Convention. Landsc. Res., 31, σ. 363-384.

De Montis A., (2014). Impacts of the European Landscape Convention on national planning systems: A comparative investigation of six case studies. Landscape and Urban Planning, 124, σ. 53-65.

Gourgiotis A., (2013). La gestion opérationnelle du paysage à travers les outils de l'aménagement du territoire, 13th Council of Europe Meeting of the workshops for the implementation of the European Landscape Convention, Cetinje, Montenegro. Edition Council of Europe no 100, σ. 327-337.

Innerarity D., (2011). La democracia del conocimiento. Por una sociedad inteligente, Barcelona, Paid s.

Kidd S., (2013). Landscape planning: Re ections on the past, directions for the future. In The Routledge Companion to Landscape Studies; Howard P., Thompson I., Waterton E., Eds.; Routledge: Oxon, UK, σ. 366-382.

Kizos Ath., (2012). «The post-productive rural landscape as a marker of 'quality' and 'tradition'» 16th International council of Europe CEMAT symposium and 12th council of Europe Meeting of the Workshop for the implementation of the European Landscape Convention on "Vision for the future of Europe on territorial democracy: Landscape as a new strategy for spatial planning… Another way to see the territory involving civil society…" Thessalonica, Greece, 2-3 October.

Kyvelou S., Gourgiotis A., (2019). «Landscape as connecting link of nature and culture: Spatial planning policy implications in Greece». Urban Science MDPI.

Prier F., (2006). ''Le contenu des plans d'urbanisme et d'aménagement'' (Rapport – France), In: Les Cahiers du Gridaux. Les contenus des plans d'urbanisme et d'aménagement dans les pays d'Europe de l'Ouest, No 15, σ. 217-252.

Ministère de l'Écologie, du Développement Durable et de l'Énergie, France (2015), «Les atlas de paysage».

Vollet D., Guérin M., (2006). Effets économiques du paysage sur le développement régional: Illustration à partir d'une zone rurale française (le pays de la Météorite), [http://www.cjrs-rcsr.org/archives/28-3/8-Vollet-Guerin.pdf].

Zoido-Naranjo F., (2006). Landscape and spatial planning policies. In Council of Europe, Landscape and Sustainable Development: Challenges of the European Landscape Convention; Council of Europe Publishing: Strasbourg, France, σ. 54-79.

Διαδικτυακές Πηγές

https://www.ecologie.gouv.fr/sites/default/files/PM_16_Photos_et_Aviation_civile_-2.pdf

https://www.ecologie.gouv.fr/sites/default/files/Rapport%20%E2%80%93%20Observatoires%20photographiques%20du%20paysage%20%C2%AB%C2%A0locaux%C2%A0%C2%BB%2C%20recensement%20et%20typologie.pdf

https://www.grandsitedefrance.com/images/stories/pdf/docs/ETUDE_OPP_RGSF_BD.pdf

http://www.swedishepa.se/#

http://www.swedishepa.se/Environmental-objectives-and-cooperation/Swedish-environmental-work/Environmental-monitoring-describes-the-state-of-the-environment/Environmental-monitoring-program-areas/Landscape/

http://www.catpaisatge.net/fra/observatori.php

http://www.fls-fsp.ch/francais.php

https://www.finistere.gouv.fr/content/download/4796/30426/file/Charte%20%C3%A9oliennes.pdf